

પ્રવચન નં. ૩૮ ગાથા - ૧૧ તા. ૧૯-૭-૭૮ બુધવાર, અષાઠ સુદ-૧૪ સં. ૨૫૦૪

અગિયાર ગાથા. વ્યવહારનય બધોય અભૂતાર્થ હોવાથી એની ઉપેક્ષા કરાવી છે. વ્યવહારનયનો વિષય છે ખરો, કેમકે રાગ એ છે ને ? અસદ્ભૂત ઉપચાર-રાગ છે, તો છે તેનું જ્ઞાન થતાં એને વીતરાગતા અત્યારે નથી એવું એને જ્ઞાન થાય. અને 'રાગને જાણનારું જ્ઞાન' એ સદ્ભૂત ઉપચાર (છે). એ જ્ઞાનની પોતાની હૈયાતિ સિદ્ધ કરે તો પછી આ 'રાગને જાણે' ઉપચાર એમ આવે. જ્ઞાન છે પોતાની પર્યાયમાં પોતાનું અને એ 'જ્ઞાન તે આત્મા' એમ કહીને, છે પણ વર્તમાન પર્યાયની ઉપેક્ષા કરાવી છે. ગૌણ કરીને ઉપેક્ષા કરાવી, એ બધોય અભૂતાર્થ હોવાથી અસત્ય અર્થને પ્રગટ કરે છે. સીધી ભાષા તો એવી છે જાણે, પર્યાય બધી નથી એમ નહીં, પર્યાયની ઉપેક્ષા કરવા અને ત્રિકાળી ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્ય તેનું અવલંબન લેવા, તે પર્યાયને ' છે ' છતાં ઉપેક્ષા કરીને ' નથી ' એમ કહેવામાં આવ્યું છે. હવે એ તો વ્યવહાર છે એની વાતું ઘણી લાંબી છે.

હવે આંહી આવ્યું 'શુદ્ધનય' એક જ ભૂતાર્થ હોવાથી, બીજાં સ્થાનમાં તો શુદ્ધનયના ભેદ પાડ્યા છે શુદ્ધ-અશુદ્ધાદિ, પણ એ ખરેખર અશુદ્ધનય પણ વ્યવહારમાં જાય છે. આંહી તો એક, શુદ્ધનય એક જ છે એનામાં બીજો ભાગ નથી, એટલે ? શુદ્ધનયનો વિષય જે ત્રિકાળી ભગવાન ધ્રુવ, તેની દૈષ્ટિ માટે શુદ્ધનય એક જ છે. અરે ! આવી વાતું હવે આ. સમજાણું કાંઈ ?

વસ્તુ જે છે ધ્રુવ એક સમયમાં, તેને એક ન્યાયે તો આંહી નય કીધી છે શુદ્ધ, છતાં... શુદ્ધનય એનો વિષય કરનાર છે, ત્રિકાળી ધ્રુવનો ઈ એક જ શુદ્ધનય છે, ઈ શુદ્ધનય એટલે જ્ઞાનનો અંશ, એ ત્રિકાળીને વિષય કરે છે. તેથી શુદ્ધનય એક જ ભૂતાર્થ (છે) કેમ ? પ્રયોજન તો દ્રવ્યને દૈષ્ટિમાં લેવું-એનો સ્વીકાર કરવો એ પ્રયોજન છે. સમજાણું કાંઈ ?

એ પર્યાય-જ્ઞાનનો અંશ તે આત્મા એની પણ ઉપેક્ષા કરાવી(છે). જ્ઞાનનો અંશ જે રાગને જાણે એને રાગના ઉપચારની પણ ઉપેક્ષા કરાવી છે. આહાહા ! અને રાગ છે, એમ એનાં બે પ્રકાર છે, એક રાગ છે એ સાધન છે અને સાધ્ય છે કે જે અવ્યક્ત રાગ છે-જો બુદ્ધિપૂર્વક રાગ છે તો અબુદ્ધિપૂર્વક (પણ) રાગ છે, એની પણ અહીંયા ઉપેક્ષા કરાવી હવે. આહા ! એ મારી ચીજની દૈષ્ટિના વિષયમાં એ વસ્તુ નથી. 'જ્ઞાન તે આત્મા' એ પણ મારા દૈષ્ટિના વિષયમાં નથી. આહાહા ! ઝીણો બહુ મારગ !

શુદ્ધનય એક જ શબ્દ છે. જોયું ? 'એક જ' એ બીજે ઠેકાણે આચાર્યો શુદ્ધનયના ભેદ પાડે. આમાં ટીકામાં ને અર્થમાં આવશે. અશુદ્ધનય પણ પછી અશુદ્ધનયને પર્યાયનય કહીને વ્યવહારનય કહેવો એમ કહ્યું છે. આહાહા ! એટલે શું ? ત્રિકાળી વસ્તુનો સ્વીકાર કરાવવામાં, પર્યાય અને પર્યાયના ભેદોની ઉપેક્ષા કર્યા વિના-તેનું લક્ષ છોડ્યા વિના, ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવની દૈષ્ટિ ન થાય અને પ્રયોજન તો જ્ઞાયકભાવને અનુભવમાં લેવો એ સમ્યગ્દર્શન છે. આહાહા ! ત્રિકાળ જ્ઞાયક ચૈતન્ય સત્ મહાપ્રભુ, સર્વોત્કૃષ્ટ પરમ પારિણામિક શુદ્ધપારિણામિક પરમભાવ, શુદ્ધ સહજ સ્વભાવ પરમ ભાવ, શુદ્ધ સહજ પરમભાવ ત્રિકાળ, એનો આશ્રય લેતાં સમ્યગ્દર્શન

થાય. ધર્મની પહેલી સીઢી ત્યાંથી શરૂ થાય છે માટે તેને શુદ્ધનય એક જ છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા ! આવો મારગ.

‘ શુદ્ધનય એક જ ભૂતાર્થ ’ શુદ્ધનય એક જ સાચી એમ. ભૂતાર્થ એટલે સાચી. ‘ હોવાથી ’ પાછું એ પણ ‘ હોવાથી ’ શુદ્ધનય એક જ સાચી હોવાથી, સાચાં એટલે છે ‘ વિદેમાન-સત્ય-ભૂત અર્થને પ્રગટ કરે છે. ’ શુદ્ધનય એટલે કે જે જ્ઞાનનો અંશ ભાગ તે શુદ્ધનય એક જ છે. કેમકે એ શુદ્ધનય ત્રિકાળી ભૂતાર્થ વસ્તુ છે સત્ય છે, એકરૂપ છે એ સત્યને વિદેમાન છે ધ્રુવ, ભૂત અર્થ એટલે છતો પદાર્થ છે તેને પ્રગટ કરે છે. આરેરે ! ફરીને....

(શ્રોતા: શુદ્ધનય પર્યાયને કીઘી છે ને મહારાજ ?) પર્યાય છે પણ પર્યાયનું લક્ષ ણોડાવીને, પર્યાયની દૈષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર જાય છે એ એનું નામ શુદ્ધનય. તે વિના સમ્યગ્દર્શન થાય નહીં એમ કહે છે. પૂરણ પૂરણ વસ્તુ છે એમાં એનું જ્ઞાન અને પ્રતીત થયા વિના-પૂર્ણ છે એવો સ્વીકાર આવે નહીં ત્યાં સુધી પૂર્ણ છે એવું એને ક્યાં છે ? શું કહ્યું ? પૂરણ પ્રભુ છે એકસમયની પર્યાય સિવાય, આહાહાહા ! અનંત ગુણોનું પ્રભુ એકરૂપ એવી પૂરણચીજ છે, એ ચીજનો આશ્રય લીધા વિના સમ્યગ્દર્શન થાય નહીં. એટલે કે પૂરણ છે -એ છે તો છે પણ જેની દૈષ્ટિમાં પૂરણ છે એમ ન આવે, ત્યાં સુધી એને તો પૂરણ છે નહીં. સમજાણું કાંઈ ? હેં ?

આ પ્રશ્ન થયો હતો, નહીં ? વીરજીભાઈના દિકરાએ પ્રશ્ન કર્યો ‘તો. ત્રિભોવનભાઈએ. એમ કે આપ આત્માને કારણ પરમાત્મા કહો છો તો કારણ હોય તો તો કાર્ય આવવું જોઈએ. તો કારણ પરમાત્મા તો બધાની પાસે છે, તો કાર્ય કેમ આવતું નથી ? એ પ્રશ્ન કર્યો ‘તો. વીરજીભાઈના ત્રિભોવનભાઈએ, શું કહ્યું ? આ આત્મા છે ને ત્રિકાળી તેને ‘ કારણ પરમાત્મા ’ કહે છે અને તેમાંથી કેવળજ્ઞાનાદિ થાય એને ‘ કાર્ય પરમાત્મા ’ કહે છે. પર્યાયની પૂર્ણતાને કાર્યપરમાત્મા કહે છે અને વસ્તુની પૂર્ણતાને કારણપરમાત્મા કહે છે. ત્યારે જો કારણપરમાત્મા છે, તો કારણ છે તો તો કાર્ય આવવું જોઈએ ? એમ પ્રશ્ન થયો ’ તો.

પણ કોને કીધું ? કારણપરમાત્મા છે પણ જે માને એને છે કે ન માને એને છે ? જેની દૈષ્ટિમાં તે આવ્યો-કે આ છે તો તેને કારણ પરમાત્મા થયો. દૈષ્ટિએ... ‘ એ છે ’ એમ જેણે સ્વીકાર્યું એ દૈષ્ટિમાં... ‘ આ છે ’ એવું સ્વીકાર્યું ત્યારે કારણપરમાત્મા ‘ છે ’ એવું એની પ્રતીતમાં આવ્યું અને એ પ્રતીતમાં આવ્યું એટલે એને સમ્યગ્દર્શનરૂપી કાર્ય થયું. આવી વાત છે.

ફરીને, એમ કે કારણ પરમાત્મા તમે કહો, ‘ કારણપરમાત્મા ’ કહો ‘ કારણ જીવ ’ કહો ધ્રુવ કહો, સામાન્ય કહો, એકરૂપ કહો, તો એવો જે કારણ પ્રભુ છે તો... એનું કારણ કહો તો તો કાર્ય આવવું જોઈએ. વાત સાચી છે કીધું. પણ કોને ? જે કારણ પ્રભુ છે ત્રિકાળી ! એનો સ્વીકાર જેને થયો દૈષ્ટિમાં.... એને ઈ કારણપરમાત્મા છે. પણ એની દૈષ્ટિમાં આવ્યો નથી અને દૈષ્ટિમાં પર્યાય ને રાગનો સ્વીકાર છે. આ પૂર્ણ છે એનો તો સ્વીકાર છે નહીં તો એને તો કારણ પરમાત્મા છે નહીં. સમજાણું કાંઈ ? આ ગાથા ઝીણી છે ભાઈ ! આ તો જૈન દર્શનનો પ્રાણ છે આ ગાથા. આમાં તો જેટલું નાખે એટલું નીકળે એવું છે, પાર નથી. આહાહા !

શું કહ્યું ? કે એક સમયમાં, આત્મા ધ્રુવ પણ છે અને તે જ સમયમાં એની એક સમયની પર્યાય પણ છે. બે છે ને ! પર્યાય પણ એનામાં છે ને ? પર્યાયમાં પર્યાય હો બે છે. હવે ઈ બેમાં

જેનો સ્વીકાર પર્યાયનો છે કારણ કે એની દૈષ્ટિ એનાં ઉપર છે પર્યાય છે એનો સ્વીકાર થયો, અને કાં પર્યાયથી આઘો-લાંબો ગ્યો તો રાગ છે, શરીર છે એમ એને સ્વીકાર થયો, પણ એને ત્રિકાળી છે એનો સ્વીકાર ન થયો, છે વસ્તુ છતાં સ્વીકાર ન થયો. સમજાણું કાંઈ ?

અહીંયાં તો ત્રિકાળી છે જ્ઞાયકભાવ, ધ્રુવ સ્વભાવ એનો જેને વર્તમાન પર્યાયમાં-જ્ઞાનમાં જણાણું. ભલે ઈ વસ્તુ પર્યાયમાં આવી નહીં, પણ પર્યાયમાં ઈ છે તેમ જણાણું એને કારણપરમાત્મા છે, અને જેવો કારણપરમાત્મા છે તેવો સ્વીકાર થયો તેને સમ્યક્દર્શનનું કાર્ય થયા વિના રહે નહીં. સમજાણું કાંઈ ? આવી વાતું, હવે ક્યાં ?

એથી શુદ્ધનય એક જ ભૂતાર્થ છે. આહાહા ! કોને ? જે વર્તમાન પર્યાય અને રાગ એની ઉપેક્ષા કરી નાખીને એટલે તેને ગૌણ કરીને એટલે કે ઈ છે છતાં તેનો આશ્રય છોડીને, આ ત્રિકાળ જે જ્ઞાયક ભાવ છે એ છે તેનો આશ્રય લઈને તેનો સ્વીકાર થયો, તો એ ભૂતાર્થ છે એવી દૈષ્ટિ થઈ જ્ઞાનમાં જણાણું એને એ ભૂતાર્થ છે. આહા ! આવી વાતુ છે. ઝીણી વાતું બાપુ ! જૈન દર્શન અત્યારે તો સ્થૂળ કરી નાખ્યું છે ! આહાહા !

બેય છે. પર્યાય છે પર્યાયમાં રાગેય છે અને દ્રવ્યેય છે. છે ? હવે રાગ છે, પર્યાય છે એટલી જેની દૈષ્ટિ ત્યાં છે એને માટે તો એટલું છે. એને માટે ત્રિકાળી છે એ તો આવ્યું નહીં. જેને વર્તમાન પર્યાય ઉપર દૈષ્ટિ છે તેને ઈ પર્યાય છે એવું શ્રદ્ધામાં આવ્યું, તો તો એ પર્યાયદૈષ્ટિ અને આગળ જાય પર્યાયની દૈષ્ટિવાળો તો રાગ છે એમ માને, આ શરીર છે એમ માને. એ એની દૈષ્ટિ તો લંબાઈને આમ (રાગ-શરીર) ઉપર જાય છે. તો એટલું માન્યું એ તો બરાબર એટલે કે મિથ્યાત્વ છે. એટલું માન્યું એ એને માટે બરાબર છે, પણ એ મિથ્યાત્વ છે. આહાહા !

પણ, ત્રિકાળીવસ્તુ છે. આહાહાહા ! એક સમયમાં પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ ઈ ' છે ' છતાં પર્યાયબુદ્ધિવાળાને એ નથી. સમજાણું કાંઈ ? આહા ! એમ જેને રાગની રુચિ છે આ, આ પોકાર ઈ કરે છે ને કે વ્રત ને તપ ને ભક્તિ કરતાં-કરતાં વ્યવહાર કરતાં કરતાં નિશ્ચય (પ્રગટે!) એટલે રાગનો સ્વીકાર છે એને ! એને હિસાબે વ્યવહારનયનો વિષય છે ભલે એને ' નય ' નથી પણ બીજી અપેક્ષાએ તેને વ્યવહારનયનો વિષય છે. ' નયવાળા ' એને જાણે. સમજાણું કાંઈ ?

પણ એને ત્રિકાળીવસ્તુ છે મહાપ્રભુ. જેમાં આખું સત્ત્વ ભર્યું છે પૂરણ પરમાત્મસ્વરૂપ છે જેનાં ગુણના માપ નહીં એટલા તો ગુણો, છે એ બધા ગુણોનું એકરૂપ જે છે. આહાહા ! એ જ સત્ય છે. કેને ? કે જેણે પર્યાય અને રાગની ઉપેક્ષા કરી અને ત્રિકાળ ઉપર જેણે દૈષ્ટિ મૂકી, એને માટે તે ભૂતાર્થ સત્ છે. અને તેથી ભૂતાર્થ-સત્ છે એવી દૈષ્ટિ થઈ તેથી દૈષ્ટિ પણ એની સાચી છે. સમજાણું કાંઈ ? કહો, છોટાભાઈ !

' જે છે ' બેય છે. પર્યાયેય છે, રાગેય છે અને ત્રિકાળીય છે. હવે એ બે છે એ માંયલો, જેને ત્રિકાળી વસ્તુની દૈષ્ટિ નથી, એને વર્તમાન પર્યાય ને રાગ છે તેની દૈષ્ટિમાં, એને માટે તો બરાબર છે એ તો મિથ્યાત્વ છે. આહાહા ! કારણકે એની દૈષ્ટિ ભૂતાર્થ ઉપર ગઈ નથી. ત્રિકાળી વસ્તુ છે એ ઉપર એની દૈષ્ટિ નથી ગઈ. આહા... !

હવે જેણે ત્રિકાળી વસ્તુ છે-એક જ વસ્તુ, શુદ્ધનય એક જ છે. અને એનો વિષય એકરૂપ

જ પરમાર્થ છે. આહાહા ! એ શુદ્ધનય એક જ સાચી હોવાથી એક જ સાચી હોવાથી, એ સત્ય નામ વિદ્યમાન-આ છે એને અને સત્ છે અને, છતો પદાર્થ છે તેને એ પ્રગટ કરે છે. એટલે શુદ્ધનય છતી ચીજ છે તેનો વિષય કરીને તે ' છે ' તેમ તેને પ્રગટ કરે છે. ' છે ' એમ એની દશામાં પ્રગટ થાય છે. આહાહાહા ! માળે આવું ઝીણું છે.

અને એ અર્થ લીધો છે ' પંચાધ્યાયી ' માં કે ભૈ આ શુદ્ધનય છે એક જ કહે છે. અને એનાં બે ભેદ પાડે તો સર્વજ્ઞની આજ્ઞા બહાર મિથ્યાદૈષ્ટિ છે. એવું પંચાધ્યાયીમાં છે. શું કહ્યું ? પંચાધ્યાયીમાં એમ છે કે ભગવાનની આજ્ઞા એક જ છે કે શુદ્ધનય તે એક જ નય છે એ શુદ્ધનયના એકના બે ભાગ પાડે-કે અશુદ્ધ છે ને અશુદ્ધ ઉપચારિક છે ને અશુદ્ધ અણઉપચાર છે, વ્યવહાર એવા ભેદ પાડે અશુદ્ધના, શુદ્ધમાંથી તો સર્વજ્ઞની આજ્ઞા બહાર મિથ્યાદૈષ્ટિ છે. પંચાધ્યાયીમાં એમ કીધું છે. તો પછી... આમ મકખનલાલજીએ અર્થ કર્યો છે ત્યાં તો... બીજે તો બધે ગોટો વાળ્યો છે ઘણે ઠેકાણે, ન્યાં અર્થ કર્યો છે કે ભાઈ આ અહીં કહે છે ઈ સ્વસમયમાં આશ્રય લેવા માટે ઈ સ્વસમયની અપેક્ષાએ એક નય કીધી છે. સ્વસમય એટલે આત્મા ત્રિકાળી. સમજાણું કાંઈ ? એણે લખ્યું છે નીચે મકખનલાલજીએ, પંચાધ્યાયીનો પહેલો અર્થ મકખનલાલજીએ જ કર્યો. પછી બીજો દેવકીનંદનજીએ અને ત્રીજો ફૂલચંદજીએ પંચાધ્યાયીના ત્રણ અર્થ છે. ત્રણેય પુસ્તક છે અહીંયાં. આ વાત ફૂલચંદજીના પુસ્તકમાં છે.

આંહી શું કહેવું છે ? આહા ! પ્રભુ એક સમયમાં પર્યાય પણ છે, રાગેય છે અને એ ધ્રુવ એકરૂપ વસ્તુ પણ છે. હવે જ્યારે એકરૂપ વસ્તુ છે એનો સ્વીકાર કરવો હોય તો એણે પર્યાય અને રાગને જાણવાની નય છે તેની ઉપેક્ષા કરવી પડશે. તેને હેય કરીને એક ત્રિકાળી વસ્તુ છે તે ઉપાદેય કરવી પડશે. સમજાણું કાંઈ ?

શુદ્ધનય ગંભીર છે બાપુ ! આ ગાથા તો એવી ગાથા છે. આહાહા !

અસ્તિ તો બેયની છે-પર્યાયની પણ અસ્તિ છે, રાગની પણ અસ્તિ છે ને ધ્રુવની પણ અસ્તિ છે. અસ્તિ એટલે છે, વિદ્યમાન છે બેય, પણ એક વિદ્યમાન છે તેને અવિદ્યમાન કરી એટલે લક્ષ છોડાવવા માટે, તે નથી એમ કહી અને વિદ્યમાન એક ત્રિકાળી વસ્તુ છે તેની દૈષ્ટિ કરાવવા એ સત્ય અને ભૂતાર્થ તે એક જ છે. આહાહાહા ! કહો, હીરાભાઈ ! આવું ઝીણું છે. અમારે આવ્યા છેને હસુભાઈને ઈ આવ્યા છે. ઝીણું, ગાથા છે ને. આહાહાહા !

પ્રભુ તું કેવડો ક્યાં છો આખો ? ત્યાં તેની દૈષ્ટિ લઈ જવા, ત્યાં તેની દૈષ્ટિનો વિષય બનાવવા, ઈ પર્યાય ને રાગ હોવા છતાં ઈ દૈષ્ટિનો વિષય નથી, ઈ ગુણભેદ કરવો એ પણ દૈષ્ટિનો વિષય નથી. તો પછી પર્યાય અને રાગ એ તો દૈષ્ટિનો વિષય છે જ નહીં. આહાહા ! એ જાણવા લાયક એક છે પણ આદરવાલાયક માટે તો આ એક જ ત્રિકાળી વસ્તુ એ જ શુદ્ધ ને એ જ સત્ય છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

આ બીજી લીટીનો અર્થ હાલે છે આ. આહાહા ! ગહન છે પ્રભુ ! આહાહા ! આત્મા, શરીર પ્રમાણે અસંખ્ય પ્રદેશી એમાં અનંત... અનંત... અનંત... અનંત... અનંતના અનંતને અનંતપણે ગુણો અને એને પાછી જે રાશિ આવે એવા એને અનંતપણે ગુણો, એની રાશિ આવે એને અનંતપણે ગુણો, એ અનંત ગુણતાં-ગુણતાં એ અનંત અનંત ચાલ્યા જાય અંદર તો પણ તે ગુણની

હૃદ, તે સંખ્યામાં આવતી નથી. આહાહા ! એવો પરમાત્મ સ્વભાવ એવો દ્રવ્ય સ્વભાવ. આહાહા ! એ તો સર્વજ્ઞ સિવાય ક્યાંય છે નહીં. સમજાણું કાંઈ ? આહા !

શ્વેતાંબરમાંય પાછું એમ કહે છે એક સમયે કેવળજ્ઞાન અને બીજા સમયે કેવળદર્શન, પણ ઈ વાત કેટલી વાત ફેર ! આંહી તો પરિપૂર્ણ ચીજ છે તેનું પરિપૂર્ણ જ્ઞાન ને દર્શન એક સમયમાં જ બેય હોય છે. સમજાણું કાંઈ ? ઈ તો પૂર્ણ પર્યાયની વાત કરી. પણ ઈ પૂરણ પર્યાય જેમાંથી નીકળે છે ઈ પૂરણ વસ્તુ છે. આહાહાહા ! એ પૂરણ વસ્તુ જ્ઞાનથી ને પૂરણ વસ્તુ દર્શનથી એમ અનંતગુણથી પૂરી પૂરણ વસ્તુ છે, તેને અહીં સત્ય કહી અને વિદેમાન કહી, હૈયાતિવાળી તે જ ચીજ છે એમ કહી અને તેને સત્ય અને ભૂતાર્થ કહેવામાં આવે છે. આહાહા !

છે ? પહેલામાં એમ હતું કે અવિદેમાન, અસત્ય ને અભૂત અર્થને પ્રગટ કરે છે, બીજામાં વિદેમાન, સત્ય ને ભૂત અર્થને પ્રગટ કરે છે—બે સિદ્ધાંત આવી ગયા, ગાથાના ન્યાય.

‘ આ વાત દેષ્ટાંતથી બતાવીએ છીએ ’—હવે કહે છે કે એકદમ ન સમજાય તને, તો અમે દેષ્ટાંત દઈને સમજાવીએ છીએ. ‘ જેમ પ્રબળ કાદવના મળવાથી ’—વિશેષણ આંહી છે એકલો કાદવ મળવાથી નહીં. (પરંતુ) ‘ પ્રબળ ’ કાદવના મળવાથી. પાણીમાં કાદવ છે ને પંક ! પ્રબળ કાદવ મળવાથી જેનો સહજ એક નિર્મળભાવ/પાણીનો—જળ (નો) સહજ—સ્વાભાવિક એક નિર્મળભાવ છે. એમાં મલિનભાવ એ એનો સ્વભાવ છે જ નહીં. આહાહા ! એ પાણીનો સહજ એક નિર્મળભાવ તિરોભૂત થઈ ગયો છે. આહાહા ! એટલે કે મલિનતાની પર્યાયને જોતાં એ દેખાતું નથી એટલે એને ઢંકાઈ ગયો છે. નિર્મળ જળ તો છે. પણ મલિનતાને દેખનારને તે નિર્મળ જળ ઢંકાઈ ગયું છે. એટલે નિર્મળ જળ દૂર થઈ ગયું છે. આહાહાહા ! છે ? તિરોભૂત (અર્થાત્) દૂર થઈ ગયું છે, એટલે કે જે મલિનને દેખે છે કાદવને એને નિર્મળ જળ છે તો ખરું પણ એ એને જોતો નથી. આહાહા ! એથી એને નિર્મળ જળનું સ્વરૂપ તિરોભાવ ઢંકાઈ ગયું, દૂર થઈ ગયું એની દૈષ્ટિમાં એ આવ્યું નહીં... મલિન જ દેખાણું પણ નિર્મળજળ છે છતાં દેખાતું નથી. આહાહાહાહા !

‘ એ એવા જળનો અનુભવ કરનારા ’ નિર્મળ જળ જ્યાં ઢંકાઈ ગયું છે. આહાહાહા ! મલિનને જોનારને કાદવથી મળેલા જળને મળેલા, કાદવથી મળેલા જોનારને નિર્મળજળ છે એ દૈષ્ટિમાં આવતું નથી એટલે ઢંકાઈ ગયું છે એને તો આચ્છાદન થઈ ગયું છે. આહાહા !

હજી તો આ દેષ્ટાંત છે હોં ! પછી એનો સિદ્ધાંત ઊતરશે બાપુ. મારગ એવા ઝીણાં છે ભાઈ ! આહાહા ! એણે જ્ઞાનને કેળવવું પડે, જ્ઞાનને અંદર કસરત કરવી પડે, હૈં ? આહાહા !

કે જે જળ દેષ્ટાંતમાં હજી પહેલું, જળ છે તો નિર્મળ પણ કાદવના મળવાથી તે વર્તમાન પર્યાયમાં મલિન દેખાય છે એને ઓલું જળ નિર્મળ છે તે ઢંકાઈ ગયું છે. એની નજરમાં આવ્યું નહિ એટલે એણે ‘ નથી ’ એને ઢંકાઈ ગયું છે. આહાહા !

કુકડા (ગામ) છે ને ત્યાં મૂળી પાસે, કુકડા ગામ છે. ત્યાં અમે ગયા હતા બરોબર તે જેઠ મહિનાનો વખત હતો રાજકોટ જવું ’ તું. રતનચંદ્રજી ત્યાં આવ્યા હતા ત્યાં, શતાવધાની ત્યાં પાણી મેલું જ તે ત્યાં કૂવો ન મળે. હમણાં એક દરબાર ગયા ’તાને ઈસ્પીતાલ, ચંદુભાઈના બાપ સાટુ, ત્યાં એ કુકડાના ગરાસિયા હતા એ આવ્યા ’ તા પગે લાગવા બિચારા— અમે

કુકડાના છીએ અને અમારે ત્યાં જૈનની વસ્તી નથી. પણ અપાસરો રાખ્યો છે સાધુ આવે તો-અમે ગયા તે દિ ' અપાસરો નહોતો, ચોરે ઊતર્યા 'તા અમે. એ કોઈ ગરાસીયા છે તે આવ્યા 'તા. એને કોઈ હશે શહેરમાં. પાણી અમને મળ્યું, મેલું જ તે તદ્દન. કારણકે આંહી એમ કે તળાવનું પાણી જ છે મેલું આંહી બીજું સાધન નથી, કૂવો નથી, જળનિર્મળ નદી ચાલતી નથી, ઈ કાંઈ છે નહીં. આને મહારાજ ઠારજો ઘરે, - ઠારજો એટલે શું સમજ્યાં ? મેલ જરી નિકાળીને ઠરે, મેલ હેઠે બેસી જાય એમ. આહા... હા !

પણ, ઓલું મેલને જ જે દેખે છે, એ તો જળ અંદર ચોખ્ખું છે એ તો જોઈ શકતા નથી. હેં ? જોઈ શકે તો ઠારવા માટે (પ્રયત્ન) કરે. એમ... જળનો એક નિર્મળભાવ તિરોભૂત થઈ ગયો છે, એવા જળનો અનુભવ કરનારા પુરુષો-જળ અને કાદવનો વિવેક નહિ કરનારા, પાણી ને કાદવની જુદાઈને નહિ જાણનારા, જોયું ? મેલું પાણી એ કાદવ છે ને જળ નિર્મળ છે, બે ને જુદા નહીં પાડનારા, આહા... હા ! બેનો વિવેક નહિ કરનારા ઘણાં તો, બધાં છે એમ નથી લીધું, બધાં જ મેલું અનુભવે છે એમ નથી લીધું. ઘણાં તો, આહાહા ! તેને એટલે પાણીને મલિન જ અનુભવે છે. મેલું જ તે પાણી એમ મેલું જ અનુભવે છે. ઘણાં !

પણ કેટલાક પોતાના હાથથી નાખેલાં, હવે આવી વાત જુઓ ન્યાંય કેટલાક ! ન્યાંય બધાંય નહીં, હેં ? કેટલાક માણસો પાણી મેલું હોવા છતાં કેટલાક માણસો “ પોતાના હાથથી નાખેલા ” વળી ઈ શું કહ્યું ? એ નોકરને હુકમ કર્યો નથી કે આમાં આ નાખ અને આને જુદું પાડ, પોતે જાતે જુદું પાડે છે. મેલ અને પાણીને પોતે-જાતે કરીને મેલને જુદું પાડે છે. પોતાના હાથથી નાખેલા શું ? કતકફળ નિર્મળી ઔષધિ, એક ઔષધિ થાય છે નિર્મળી (જે) ગાંધીની દુકાને મળે તે જેવી પાણીમાં નાખે કે મેલ જુદો થઈ જાય અને પાણી જુદું થઈ જાય, ઔષધિ આવે છે નિર્મળી ઔષધિ, લખ્યું છે ને આમાં નિર્મળી ઔષધી, ઈ પોતાના હાથથી નાખી છે. નોકરને કહ્યું નથી કે આમાં નાખ એમ, એટલે કે એમાં જેટલી જોઈએ તેટલી પાણીના પ્રમાણમાં જે જોઈએ એટલી પોતે જાતે જ નાખી છે નિર્મળી ઔષધિ.

ઈ પોતાના હાથથી નાખેલા, વળી આંહી કોઈ તકરાર લ્યે કે હાથ તો આત્માનો નથી ને તમે કહો છો કે પોતાના હાથથી નાખેલાં, અરે ભાઈ ! અહીં તો દેષ્ટાંત છે. આ હાથ આત્માનો નથી, પોતાના હાથથી નાખેલાં એ તો દેષ્ટાંતથી સમજાવવું છે કે-આ હાથ છે એટલે પોતાના હાથથી નાખે છે એમ. નાખી શકે છે કે હાથ તેનો છે એ અત્યારે આંહી સિદ્ધ કરવું નથી. આહાહા !

પોતાના હાથથી નાખેલા નાખ્યું, મેલા પાણીમાં કતકફળ નાખ્યું ને પડવામાત્રથી એમ, એ આમ અંદર પડ્યું જ્યાં, પડવા માત્રથી ઊપજેલો, આહાહા ! જોયું ? તત્કાળ મેલ અને જળ નિર્મળ જુદું પડી ગયું. આહાહાહા ! જળ-કાદવના વિવેકપણથી પાણી ને કાદવની જુદાઈપણથી પોતાના પુરુષાર્થ દ્વારા. આહાહા ! છે ને ? ઈ જાતનો પુરુષાર્થ કર્યો, આવિભૂત કરવામાં આવેલું નિર્મળ પાણી છે તે પ્રગટ કરવામાં આવ્યું, છે તો હતું (નિર્મળ જ) પણ મલિનને લઈને ઢંકાયેલું હતું, એની-મલિનની દૈષ્ટિવાળાને, એણે અહીંયા નિર્મળ પ્રગટ કર્યું. નિર્મળ ' છે ' એવું પ્રગટ કર્યું; છે ? આવિભૂત એટલે પ્રગટ કર્યું. ઓલામાં તિરોભાવ એટલે ઢંકાઈ ગયું. મલિનના

દેખનારને નિર્મળજળ ઢંકાઈ ગયેલું છે, પણ આંહી મલિનતા અને જળને ભિન્ન પાડનારી ઔષધિ નાખવાથી, પોતાના હાથથી-પુરુષાર્થથી આવિર્ભાવ કરવામાં આવેલા 'સહજ એક નિર્મળ ભાવપણાને લીધે' -પાણીનો સ્વભાવ, ઈ તો સ્વભાવ જ એનો છે કહે છે. સ્વભાવ સહજ એક નિર્મળભાવપણાને લીધે જળને નિર્મળ જ અનુભવે છે. પાણીને તો 'નિર્મળ જ' અનુભવે છે. ઓલા મલિન અનુભવે છે, ભેદ નહિ પાડનારા મલિનને જ દેખનારા, અંદર જળ નિર્મળ છે ઈ એને ખ્યાલ નથી. આહાહાહા !

આરે... દાખલો પણ કેવો આપ્યો છે જુઓ, એ તો દેષ્ટાંત થયો.

'એવી રીતે-જળ અને કાદવના દેષ્ટાંતે, હવે સિદ્ધાંત સિદ્ધ કરવો છે આત્મામાં 'એવી રીતે પ્રબળ કર્મના મળવાથી' જોયું? રાગની તીવ્રતા હોય છે-કર્મનો ઉદય ઘણો હોય છે અને વિકાર પણ પોતે ઘણો કરતો હોય છે પર્યાયમાં 'પ્રબળ કર્મના મળવાથી' -આહાહા ! પરદ્રવ્ય લીધું છે પણ પરદ્રવ્યના નિમિત્તથી થતો વિકારી ભાવ, આહા ! એના મળવાથી જેનો સહજ એક જ્ઞાયકભાવ ભગવાન આત્મા સ્વાભાવિક એક શુદ્ધ જ્ઞાયકભાવ કારણપરમાત્માનું સ્વરૂપ જે એક નિર્મળ જ્ઞાયકભાવ 'તિરોભૂત થઈ ગયો છે' કોને? જે રાગ અને દ્વેષને, મલિન પર્યાયના દેખનારને એ જે જ્ઞાયકભાવ છે, છે તો છે પણ એને તિરોભૂત થઈ ગયો છે-ઢંકાઈ ગયો છે, છે તો જ્ઞાયક જ્ઞાયક જ હોં ! આહાહા !

જ્ઞાયકભાવ છે ઈ તો કોઈ દિ' મલિન થતો નથી, ઈ તો પર્યાયમાં મલિનતા છે. પર્યાય (મેલી છે) જ્ઞાયકભાવ તો એવો ને એવો પડ્યો જ છે અંદર, સુંદર શુદ્ધ ચૈતન્યઘન પ્રભુ. આહાહા ! એવા નિર્મળ, છે? જેનો એક જ્ઞાયકભાવ તિરોભૂત થઈ ગયો છે. શું કીધું? જે રાગ ને દ્વેષ ને કર્મના સંબંધવાળા મલિનને દેખે છે જીવને, એને તો જ્ઞાયકભાવ છે તો ખરો પણ એને ઢંકાઈ ગયો છે. તે જ્ઞાયકભાવ, જ્ઞાયકભાવ ઢંકાતો નથી, જ્ઞાયકભાવ પ્રગટ થતો નથી ! જ્ઞાયકભાવ તો ત્રિકાળ છે.

પણ મલિનતા દેખનારને જ્ઞાયકભાવ છે છતો... છતાં તેને (જ્ઞાયકભાવ) ઢંકાઈ ગયો છે. શું કહ્યું? સમજાણું કાંઈ? આહાહા ! જેમ પાણી નિર્મળ છે અને મલિનતા તો એની પર્યાયમાં છે. એમ ભગવાન આત્મા જ્ઞાયકભાવ તો નિર્મળ જ છે ત્રિકાળ, પણ રાગ અને દ્વેષ ને પુણ્ય-પાપના મેલની પર્યાયને જોનારને, એને જ જે જુએ છે-નજરું જેમાં ત્યાં પડી છે. પર્યાય ઉપર અને રાગ ઉપર અને વિકાર ઉપર એની નજરું ત્યાં છે એને જ્ઞાયકભાવ છતો પડ્યો છે પણ એને માટે ઢંકાઈ ગયો છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા !

આવી વાત આ તો અમૃતનાં ઝરણાં છે. અમૃતના મંત્રો છે આ તો, આહા ! જેમ સર્પને ઊતારવાના મંત્રો હોય છે ને? વીંછીના (ઝેરને) ઊતારવાના મંત્રો હોય છે એમ આ તો મંત્રો છે. આહા... હા !

'એવા', શું કીધું? 'એવી રીતે પ્રબળ કર્મના મળવાથી' -એટલે વિકારી પરિણામની તીવ્રતાના કારણે, પર્યાયમાં હોં 'જેનો સહજ એક જ્ઞાયકભાવ' -સ્વાભાવિક એક જ્ઞાયકભાવ, રાગ અને દ્વેષને જોનારને, એનાં અસ્તિત્વને જોનારને, જ્ઞાયકનું અસ્તિત્વ તે ઢંકાઈ ગયું છે, છે છતાં તે જોતો નથી એટલે ઢંકાઈ ગયું છે. આહાહાહા !

આવો ઉપદેશ લ્યો ! પછી માણસ કહે કે સોનગઢવાળા તો એક નિશ્ચયની જ વાત કરે છે પણ વ્યવહારથીય થાય, (એવું કહેતા નથી) બાબુલાલજીને કીધું 'તું ને સુરેન્દ્ર પાસે ગયા 'તા ન્યાં બાબુલાલ, ઓલા ઈસરીમાં છે ને સુરેન્દ્ર એણે કીધું 'તું વ્યવહારથી થાય, આણે ના પાડી, બધાને એ વાંધા ઊઠે છે.

એ પાણી જેમ મેલું છે તો હવે મેલાથી નિર્મળતાનું ભાન થાય ? એમ પર્યાયમાં વિકાર છે, વિકારથી એક જ્ઞાયકભાવનું ભાન થાય ? એ તદ્દન ખોટી વાત છે. સમજાણું કાંઈ ?

એ વ્યવહારના રાગને જોનારને તો વ્યવહાર રાગ જ દેખાય છે. એની ઉપેક્ષા કરીને જે જ્ઞાયકભાવ છે એ તો એને ઢંકાઈ ગયો છે. એની ઉપેક્ષા કરી નાખી છે. જ્ઞાયકભાવ ત્રિકાળ છે તેની ઉપેક્ષા, ઉપેક્ષા મલિનભાવની કરવી જોઈએ. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

જે આત્મામાં પુણ્ય-પાપના મલિન ભાવ છે તેની ઉપેક્ષા કરવી જોઈએ. કારણકે વાસ્તવિક જ્ઞાયકભાવમાં ઈ છે નહીં. પણ જેની ઉપેક્ષા કરવી છે તેનો આશ્રય-તેનો આદર કર્યો અને જેની ઉપેક્ષા નથી કરવી તેની ઉપેક્ષા કરી. ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ છે સહજરૂપ તેની ઉપેક્ષા કરી એટલે એને ઢંકાઈ ગયો. આહાહા !

આવો વીતરાગ મારગ ! અત્યારે તો સાંભળવો મળવો મુશ્કેલ પડી ગયો છે બહારમાં... કડાકૂટમાં પડ્યા ને વ્યવહાર કરતાં-કરતાં ને વ્રત ને તપ ને ભગવાનની પૂજા ને ભક્તિ ને અપવાસને અમે ન્યાં ગયા 'તા એક વાર, બીજી વાર તાવ આવ્યો ત્યારે તંય એ પોતે સુરેન્દ્ર સ્નાન કરાવતા 'તા ભગવાનને પ્રતિમાને કરાવતાં 'તા. તાવ આવ્યો 'તો ને અમે ગ્યા 'તા ત્યાં, એ બધું કરે એટલે આમ જાણે આપણે. ઓહોહો ! કોણ કરે બાપુ ? ઈ શરીરની રાગ-બધી ક્રિયા તો જડની છે એનો ભાવ તમારો જરીક હોય તો તે પણ શુભ છે રાગ છે, તે રાગને જોનારને રાગથી રહિત જ્ઞાયકભાવ છે એને તો એ જોતો નથી. એ કાળે પણ રાગ હોવા છતાં, રાગને જ જોનારને રાગ હોવા છતાં જ્ઞાયકભાવ છે ત્યાં, રાગ હોવા છતાં તેને જ્ઞાયકભાવ છે પણ રાગને જોનારે જ્ઞાયકભાવને તિરોભૂત કરી નાખ્યો છે. આહા... હા ! એણે તો એને ઢાંકી દીધો, અને આ ઊઘડી ગયો પુણ્યને પાપના ભાવ બહાર આવી ગયા. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? સહજ એક જ્ઞાયકભાવ તિરોભાવ થઈ ગયો-આમાં જરી ગૂઢ છે, સહજ એક જ્ઞાયકભાવ તિરોભૂત થઈ જતો નથી. જ્ઞાયકભાવ તિરોભૂત થઈ જતો નથી.

પણ... કર્મના મળવાથી જેનો, એવા આત્માનો અનુભવ કરનારને માટે વાત છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ? જે કંઈ પુણ્ય ને પાપના ભાવ, એનો જે અનુભવ કરે છે એને જ્ઞાયક સહજ એક ભાવ તે ઢંકાઈ ગયો છે, એની દૈષ્ટિમાં ઈ આવતો નથી. એની દૈષ્ટિમાં તો આ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આ કરીએ એ અમારું છે. આહા... હા ! એવી રીતે પ્રબળ કર્મના મળવાથી જોયું ? આકરાં કર્મનું મળવું-તીવ્ર વિકાર ઘણો ભલે હોં ! આહાહા ! પણ જેનો સહજ એક જ્ઞાયકભાવ ઢંકાઈ ગયો છે-ઢંકાઈ ગયેલાની વ્યાખ્યા આટલી. જ્ઞાયકભાવ ઢંકાતો નથી.

દ્રવ્યભાવ, દ્રવ્યસ્વભાવ છે ઈ તો કાયમ શુદ્ધ નિર્મળાનંદ જ છે. પણ જે મલિનને જોનારને જ્ઞાયકભાવ ઢંકાતો ન હોવા છતાં એને ઢંકાઈ ગયો એમ કહેવામાં આવે છે. પર્યાયદૈષ્ટિવાળાને-રાગની દૈષ્ટિવાળાને જ્ઞાયકભાવ છતો છે પણ તેની નજરમાં તે લેતો નથી.

માટે તેને ઢંકાઈ ગયો છે. સમજાણું કાંઈ ? આહાહા !

જ્ઞાયકભાવ તિરોભૂત થતો નથી એ વસ્તુ જે જ્ઞાયક ચૈતન્યમૂર્તિ તો ત્રિકાળ નિર્મળાનંદ પ્રભુ જ છે. આહાહા ! પણ જેને વર્તમાનમાં રાગ અને દયા-દાન ને પુણ્ય-પાપનાં વિકારને જોનારાં છે અને ત્યાં એ રુચિમાં પડ્યા છે, અને એનાથી થશે એમ માનનારા છે, એને જ્ઞાયકભાવ ઢંકાઈ ગયો છે. આહાહા ! આવો મારગ છે.

એવા, સહજ એક જ્ઞાયકભાવ ઢંકાઈ ગયો છે, એવા આત્માનો અનુભવ કરનાર જોયું ? એવા-રાગ દ્વેષને જ અનુભવ કરનારાં જેને જ્ઞાયકભાવ છતો છે પણ નજરમાં લેતો નથી, એવા રાગનો અનુભવ કરનાર જીવને, આહાહા ! આત્મા અને કર્મનો વિવેક નહિ કરનારા. આહાહા ! ભગવાન જ્ઞાયકભાવ અને રાગદ્વેષ એ કર્મભાવ વિકારભાવ, આહાહાહા ! બેની જુદાઈ નહીં કરનારા, બે છે; વસ્તુ તરીકે બે છે, ઈ બે ને બે તરીકે ભિન્ન નહીં કરનારાં, આહાહા ! આત્મા અને કર્મનો વિવેક નામ ભિન્ન નહીં કરનારા. આહાહાહાહા ! એટલે ? કે આત્મા સહજ જ્ઞાયકભાવ એ તો છે જ. પણ એની પર્યાયમાં પુણ્યપાપના શુભઅશુભ ભાવની મલિનતા એનો અનુભવ કરનારા-એ જ અસ્તિત્વ છે, એટલી જ અસ્તિત્વ સ્થિતિ છે (એ જ આત્મા છે) એમ અનુભવ કરનારા એને મહાપ્રભુનું જે અસ્તિત્વ છે જે જ્ઞાયક સહજ સ્વરૂપ છે તે તેની નજરમાં આવ્યું નહીં એટલે ઢંકાઈ ગયું છે. છોટાભાઈ ! આવું છે આવું. કલકતા ફલકતા ક્યાંય ન મળે, ઘંઘામાંય ન મળે. આહાહા !

વરને મૂકીને જાન જોડી દીધી, દુલ્હા કહે છે ને તમારે દુલ્હા વિના જાન જોડી દીધી. વર વિના જાન કહેવાય જ નહીં, એમ નિશ્ચય વસ્તુનું ભાન હોય એને રાગનો વ્યવહાર કહેવામાં આવે, પણ જેને ભાન જ નથી ને રાગને જ પોતાનો માને, એને વ્યવહારેય ક્યાં છે ? સમજાણું કાંઈ ? કારણકે ઈ તો રાગને જ પોતાનું માને છે, એ જ પોતે છે એમ, એમાં વળી બીજી ચીજ ક્યાં આવી ? આહા ! એને તો એ જ છે, એને જ્ઞાયકભાવ છે એ તો એને વ્યવહાર થઈ ગ્યો-પરમાં થઈ ગયો એને એ વ્યવહાર થઈ ગયો. આહા !

નિશ્ચયમાં દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના ભાવવાળાને જ્ઞાયકભાવ ઢંકાઈ ગયો એને જ્ઞાયકભાવ દૂર થઈ ગયો. આહાહા ! જે ભૂતાર્થ છે તેને અભૂતાર્થ કરી નાંખ્યો અને જે અભૂતાર્થ છે તેને ભૂતાર્થ કરીને અનુભવ્યો. આહાહા !

‘ એવા આત્માનો અનુભવ કરનારા પુરુષો ’, પુરુષો શબ્દે આત્મા. પુરુષો એટલે કંઈ સ્ત્રીનો આત્મા નહીં ને પુરુષોનો જ આત્મા આમ કરી શકે છે એમ નહીં. પુરુષો એટલે આત્મા. પછી ચાહે તે સ્ત્રીનો હોય કે ચાહે પુરુષનો હોય, ચાહે તો ચંડાળ હોય કે નારકીનો આત્મા હોય. આહાહાહા ! પણ જે કોઈ-પુરુષો રાગને જેની ચીજમાં એ નથી એવા રાગને જ અનુભવનારા, તેનો જ્ઞાયકભાવ ઢંકાઈ ગયો હોવાથી એ બેનો વિવેક નહિ કરનારા, વ્યવહારથી વિમોહિત. આહાહાહા !

એ પુણ્યનાં ભાવમાં જ વ્યવહારમાં જ મૂઝાઈ ગયા (છે) વિમોહિત ત્યાં વિશેષે મોહિત-મૂર્છાઈ ગયા એટલે ત્યાં રોકાઈ ગયા. એ રાગ તે હું છું ને એ મારું કર્તવ્ય છે, અને એનાથી મને લાભ થશે. આહાહા ! આવી વાત છે ચોખ્ખી, “ વ્યવહારથી વિમોહિત હૃદયવાળાઓ ” જોયું ?

આહાહા ! જેને ભગવાન જ્ઞાયક સ્વરૂપ છતી ચીજ પડી છે, નિર્મળાનંદ સહજસ્વભાવ એની સામું જોતો નથી અને રાગનો ભાવ જે દયા ને દાન ને વ્રત ને તપ અને ભક્તિને, એની સામું જોનારા એ વ્યવહારમાં વિમોહિત છે—વ્યવહારમાં મૂંઝાઈ ગયા છે, વિશેષ વ્યવહારમાં લીન છે વિમોહિત મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આહાહા ! (શ્રોતા: અઠ્ઠાવીસ મૂળગુણમાં પણ દોષ લાગે છે ?) એમાં રોકાય ગયો, ઈ બધા એક છે. ઈ સુરેન્દ્ર હમણાં એક છે ને ? ન્યાં બાબૂલાલજી ગયા ' તાં તે... બધાંય એમ કહે છે તે. આહાહા ! એકાંત છે વ્યવહારથી નિશ્ચય ન થાય એમ માનવું તે એકાંત છે. રાગની ક્રિયા કરતાં—કરતાં આનંદ પ્રગટે જ્ઞાયક પ્રગટે તો તો અનેકાંત છે. આહાહા !

આંહી તો કહે છે કે સ્વને આશ્રયે પ્રગટે ને પરને આશ્રયે પ્રગટે નહીં, એનું નામ અનેકાંત છે. તો આ કહે છે કે રાગ કરતાં—કરતાં પ્રગટે એનું નામ અનેકાંત છે અને રાગથી પ્રગટે એમ ન માનો તો એકાંત છે. આહાહા !

શું થાય બાપુ ? આ પ્રભુ તારા ઉદ્ધારનો મારગ તો આ છે. આહા ! અરે ! ક્યાં રોકાઈ ગ્યો જ્યાં ચીજ છે ત્યાં ન જતાં, જે ચીજમાં નથી ચીજ એમાં રોકાઈ ગયો. આહાહા ! ચાહે તો ઈ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનાં પરિણામ કે પંચમહાવ્રતના હો, પણ એ વ્યવહાર વિમોહિત છે એમાં જે મૂંઝાઈ ગયા છે ને આત્મા તો એનાથી ભિન્ન છે એને એ જોતાં નથી તો એને તો ઢંકાઈ ગયો આત્મા. આહાહાહા !

સમજાય એવું છે ને ભાષા સાદી છે કાંઈ બહુ (કઠિન નથી !)

વ્યવહારથી વિમોહિત હૃદયવાળાઓ તેને જેવાં ભાવોનું વિશ્વરૂપપણું પ્રગટ છે એવો અનુભવે છે. શું કીધું ઈ ? તે આત્માને જેમાં ભાવોનું અનેક વિશ્વ એટલે અનેકપણું પોતે ભગવાન પહેલો કીધો કે સહજ એક જ્ઞાયકભાવ છે—ઈ તો સહજ એક જ્ઞાયકભાવ છે. અને આ વિકારી ભાવો તો અનેક છે, જેમાં ભાવોનું વિશ્વરૂપ એટલે અનેકરૂપપણું પ્રગટ છે. પ્રગટ છે, વિકાર જ પ્રગટ છે એને તો. આહાહા ! અને ભગવાન આત્મા જ્ઞાયકભાવ તો એને અપ્રગટ છે. આહા ! જેને પ્રગટ છે છતી ચીજ, એને પ્રગટપણે ન માનતાં, પર્યાયમાં રાગાદિનું પ્રગટપણું તેને તે પ્રગટ છે એમ માને છે. આ જ છે બધું આ જ છે. (વસ્તુ) જ આ છે. આહાહા ! (શ્રોતા:) એક—એકમાં મન નહીં લાગે તો અનેક—અનેકમાં મન લગાવે છે ?

(ઉત્તર:) હા, મન જાય છે અનેકમાં માટે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. અનેકપણાને અનુભવે છે—વ્યવહારમાં મૂંઝાયેલા. આહાહા !

પછી... સ્વરૂપનો સ્વીકાર થયા પછી... રાગ આવે ત્યારે એ તો પૃથક તરીકે તેને જ્ઞેય તરીકે જાણે છે. પરજ્ઞેય તરીકે જાણે છે. અને આ તો પોતાનું સ્વરૂપ જ રાગ અને એનાથી મને લાભ થશે એમ માનનારા છે. આહાહા ! સમજાણું કાંઈ ?

આત્મા જ્ઞાયક છે સહજ એક જ્ઞાયક છે—સહજ એક જ્ઞાયકભાવ છે. એવી શુદ્ધનયથી એનું ભાન થયું અંતરદૃષ્ટિમાં ત્યારે તો એણે મેલપણે હું છું એ તો ન રહ્યું, છતાં મેલ છે એને તો એ જાણે છે. જેમ સ્વ પરિપૂર્ણ સહજ સ્વભાવ છું એમ જાણે છે, એની પર્યાયમાં રાગ છે ઈ રાગને જાણે છે. એ પણ જાણે છે એમ કહેવું એય વ્યવહાર છે. ખરેખર તો એ જ્ઞાનની પર્યાયને જ જાણે છે. સમજાણું કાંઈ ? આહા !

વિશ્વરૂપપણું આ વિશ્વરૂપપણું કેમ મૂક્યું ? ઓલામાં સહજ એક જ્ઞાયકભાવ છે ને ત્રિકાળી એકરૂપ છે વસ્તુ ધ્રુવ નિત્યાનંદ ધ્રુવ. જ્યારે પુણ્ય-પાપના ભાવ અનેકરૂપ છે. અસંખ્ય પ્રકારના, -દયા, દાન, વ્રત, પૂજા, નામ સ્મરણ, જાપ માળા, ભક્તિ આદિ શુભના અનેક પ્રકાર છે અને અશુભના અનેક પ્રકાર છે. આહાહા ! એ શુભના અનેક પ્રકારના ભાવને અનુભવનારા-વ્યવહારમાં મૂંઝાઈ ગયેલા, આહા ! ઈ વ્યવહારને જ પોતાના માનનારા. આહાહા ! આવી વાતું છે. એવા હૃદયવાળાઓ જેમાં ભાવોનું અનેકપણું પ્રગટ છે. ઓલી વસ્તુ છે તે અવ્યક્ત છે પર્યાયની અપેક્ષાએ અપ્રગટ છે. પર્યાયમાં પ્રગટ નથી વસ્તુમાં પ્રગટ છે. પર્યાયની અપેક્ષાએ વસ્તુ (જ્ઞાયક) અવ્યક્ત નામ અપ્રગટ છે. અને એને આ પર્યાય છે તે વ્યક્ત ને પ્રગટ છે. આહાહાહા !

અજ્ઞાનીને એ પુણ્યના ભાવ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ એ જ એને પ્રગટ છે. પ્રગટ દેખાય છે. જુઓને આ કેટલું બધું છોડ્યું, દુકાન છોડી, ઘંઘા છોડ્યા, બાયડી છોડી, છોકરાં છોડ્યાં ને આ બેઠો. આંહી હમણાં એક આવી 'તી ઈ કહેતી 'તી આમણે ત્યાગ કર્યો છે ને વળી સમકિત નથી ને ઈ શું ? આહાહા !

ભાઈ શ્વેતાંબરનું તો બધું સમજવા જેવું છે, દિગંબરનાં તો ક્ષુલ્લક હોય એ પણ એને સહન કરવાનું ઘણું હોય છે. નગ્નપણે રહેવું સાધુને આને તો કાંઈ ન મળે એની તો વાત શી પણ બિચારા આ નગ્ન રહે શિયાળાની ટાઢયું. આહાહા ! શાંતિસાગર આંહી આવ્યા 'તા... ૯૭ 'માં શાંતિસાગર બહુ મોટા અત્યારે આચાર્ય. આંહી ઠંડીમાં પોષ મહિનામાં હતા, એ બહાર નીકળ્યાં ઓરડીમાં સૂવાડયાં હતાં અંદર, બહાર નીકળ્યા તો આમ, ધ્રુજે ધ્રુજે ધ્રુજે ઠંડી બહુને બંધ કરો બંધ કરો બંધ કરો ! આમ બચારાં નરમ હતાં પણ વસ્તુ સ્થિતિ.

આંહી વ્યવહારના હૃદયવાળાઓ અનેકપણું પ્રગટ છે એવો આત્માને અનુભવે છે. એવો છે નહીં એને અનુભવે છે, એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે.

વિશેષ કહેશે... (પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)